

To so najpoglavitejši činitelji, katerim ima Dalmacija zahvaliti svoj duševni in národni preporod. Materijalno blagostanje, občevanje s prosvetljenim svetom in politična samostalnost vzbuja v človeku ponos, kateri ga sili, da stopi čim trdneje na svoje noge. Tako je bilo tudi v Dalmatincih, krepko še tudi od zunaj za to podpiranih. Pisatelji, porojeni Slavjani, a služeči se v svojih književnih delih jezikom latinskim ali pa italijanskim, začeli so, čim so bili naobraženejši, tem bolj čutiti nepristojnost, da porojen Slavjan piše v jeziku tujem in največ tujcem na ljúbo, a takó zanemarja svoj národ, dà, celó prezira rod, s katerim ga veže jedna krv in jeden jezik, isti običaj in ista vera. Skratka: naobraženi ljudje v Dalmaciji, slovinski Hrvati, začeli so se spominjati dolžnosti svoje ter pisati v jeziku národnem za národ svoj. ¹⁾ (Dalje prihodnjic.)

Ljubljana v ljudopisnem oziru.

Sestavil Evgen Lah.

Pred kratkim je izšla na Dunaji pri Geroldu knjižica pod naslovom: »Laibach. Statistischer Bericht über die wichtigsten demographischen Verhältnisse.« Verfasst vom Stadtmagistrate in Laibach. Ta knjižica je ponatisek poročila, katero je pisatelj teh vrstic sestavil po naročilu mestnega magistrata ljubljanskega za VI. mednarodni kongres za higienijo in demografijo na Dunaji. Omenjeni kongres je zboroval od 28. septembra do 2. oktobra 1887. leta. Udeležili so se ga učenjaki, strokovnjaki in zastopniki vseh omikanih držav in národov, skupaj do 2400. Pečal se je v prvi vrsti s splošnimi zdravstvenimi vprašanji ter ukrepal o sredstvih za zboljšanje sanitarnih razmer in za odpravo zdravju pogubnih in nevarnih nedostatkov. Tekom zadnjih desetih let so higieniki zborovali v Bruselji, Parizu, Turinu, Genfu in Haagu; v prihodnje so se namenili zborovati v Londonu in volili v ta namen stalni pripravljalni odbor, sestavljen iz zastopnikov vseh večjih držav. Na Dunaji sicer ni prišlo do veljavnih sklepov, vendar je bilo pa zdravstvenim uradom različnih držav podanega obilo poučnega gradiva, ki gotovo tudi za naše avstrijske in posebej kranjske razmere na sanitarnem polju ne ostane brez vpešnih posledic.

¹⁾ Prim. Javor 1874. 16; Danica ilirska 146. 18—20; Vienac 1874. 12, 13.

Tudi Kranjska in posebej Ljubljana sta bili na kongresu zastopani. Ljudopisni ali demografski podatki, v tej knjigi označeni, na menjeni so v prvi vrsti ožjim, strokovnjaškim krogom, nahaja se pa v nji tudi marsikaj obče zanimivega. Zategadelj sem se namenil na tem mestu izpregovoriti o njeni vsebini splošno, o nekaterih oddelkih, ki utegnejo močnejše zanimati, pa podrobno.

Knjižica govori najpoprej o velikosti mestnega površja, za tem o hišah in stanovanjih; o številu prebivalstva, o prebivalstvu po spolu, po prisotnosti, po domovinstvu, po veri, omiki, telesnih hibah, občevalnem jeziku, poklici, opravi in pridobninah, starosti, stanu, zakonih, porodih, umrljivosti, ter razpravlja posebno zadnje oddelke obširneje z ozirom na različne posamične okoliščine.

Ljubljana pokriva 34 km^2 in obsega tedaj dobri tristoti del naše kranjske dežele. Od tega površja zavzemajo največ, dobro polovico ali $18,23 \text{ km}^2$ travniki; dobro četrtno ali $9,75 \text{ km}^2$ njive, 3 km^2 neproduktivna tla (voda, ceste itd.), $0,88 \text{ km}^2$ hiše in stavbe sploh, $0,855 \text{ km}^2$ vrtovi, $0,84 \text{ km}^2$ gozdi in gozdiči, $0,465 \text{ km}^2$ pašniki. Primerjajmo te razmere z razmerami pred petdesetimi leti. Površje z njivami se je podvojilo na škodo površju s pašniki; travniki so si ostali v bistvu jednaki; istotako neproduktivna tla in prostor za stavbe. Močno so se povečali vrtni in gozdni nasadi. (Krakovo in Golovec.)

Ljubljana je imela koncem 1886. leta 1223 hiš, 1880. leta 1173, 1876. l. 1156, 1869. l. pa 1051. Zadnja in prva omenjenih dob sta tedaj najmočnejše napredovali. Le mala peščica hiš ni obljudena (8—21).

Koncem 1886. l. je bilo 442 hiš pritličnih, 480 jednonadstropnih, 240 dvonadstropnih, 37 trinadstropnih, le 4 pa večnadstropne. Razmere se v tem oziru od zadnjih dob niso izpremenile skoro nič.

296 hiš ima po jedno samo stanovanje, 158 po dve, 146 po 3, 122 po 4, 117 po 5, 90 po 6, 69 po 7, 35 po 8, 28 po 9, 19 po 10, 14 po 11, 9 po 12, 11 po 13, 15 po 14, 3 po 15, 11 po 16, 3 po 17—20, 6 po več kakor 20 stanovanj.

Tri četrtnine hiš je tedaj menj kot dvonadstropnih in neprimerno nizko je v primeri z drugimi jednako velikimi mesti število več kot trinadstropnih hiš. Tem večje pa je nasprotno število takozvanih najemninskih hiš (Zinshäuser) s po več kot 15 stanovanj. Največ velikih hiš gledé nadstropij in stanovanj imata Mestni Trg in Dunajska cesta.

Po domarini se razvrščujejo hiše tako, da znaša pri 167 po menj kot 10 gld., pri 107 po 10—20, pri 68 po 20—30, pri 60 po

30—40, pri 56 po 40—50, pri 39 po 50—60, pri 86 po 60—80, pri 65 po 80—100, pri 130 po 100—150, pri 81 po 150—200, pri 96 po 200—300, pri 39 po 300—400, pri 40 po 400—500 in pri 45 po več kot 500 gld. — Več kot polovica hiš plačuje tedaj po menj kot 100 gld. davka, petina po 100—200, petina po več kot 200.

Stanovanj je imela Ljubljana koncem 1886. leta nad 5500. Dobre tri petine stanovanj je malih, ki imajo po menj kot 100 goldinarjev letne najemščine; petina je srednjih s 100—200 goldinarji 456 večjih z 200—300 gld., 446 velikih s 300—1000 gld.; še vedno veliko, 39, je število največjih stanovanj z več kakor 1000 gld. letne najemščine.

Velika večina ljubljanskih hiš je krita z opeko, peščica s ploščicami, nekatere tu pa tam s slamo.

Ljubljana je štela brez priračunjene vojaščine stalne vojske 1857. leta 20.747 prebivalcev, 1869. l. 22.593, 1880. l. 24.618; sedaj jih utegne šteti 26.000. Prebivalstvo se je tedaj pomnožilo v teku 23 let za 3.871 ljudij ali za 18,7 %.

Po spolu se ljubljansko prebivalstvo deli zelo nejednako, ako pomislimo, da je Ljubljana štela koncem 1880. l. 11.185 moških in 13.433 ženskih prebivalcev, tako da je prišlo na vsacih 1000 moških ravno 1200 žensk. Veliko vplivajo na to število mnogobrojne delavke v tovarni za tobak, od katerih jih dosti stalno prebiva v Ljubljani. Zaradi primerjave bodi tu povedano, da pride v Dolitaviji sploh na 1000 moških le 1079 žensk, v Zalitaviji pa še menj, in da ima Erdeljska in nekatere vshodno-ogrske pokrajine več žensk kakor moških. Število moških rase od zahoda proti vshodu.

Le 790 (517 m. + 273 ž.) ni imelo l. 1880. v Ljubljani svojega stalnega bivališča. Zanimiva je razdelitev po domovinstvu. Le 8.301. prebivalec iz 1880. l. (3715 m. + 4.586 ž.) je bil ljubljanski domačin, tedaj še ne prav tretjina splošnega prebivalstva; 13.290 ali polovica (6.278 m. + 7.012 ž.) je bilo Kranjcev sicer; 3.233 ali slaba osmina (1.687 m. + 1.546 ž.) Dolitavcev sicer, največ Štajercev, Primorcev, Čehov in Korošcev: 1.168 (1004 m. + 164 ž.) Zalitavcev (večinoma vojaki 26. pešpolka); 5 Bošnjakov, 287 (162 + 125) inozemcev, večinoma Nemcev in Italijanov.

Velika večina ljubljanskega prebivalstva, vendar še ne razmerno s kranjskim prebivalstvom sploh, namreč 25.767 ljudij ali 98 % je rimsko-katoliška. Od drugih veroizpovedeb pride v poštev le še protestantovska (354), židovska (74) in grška (50).

Gledé omike smo še vedno na slabem. Le 16.995 ljudij ali še ne prav dve tretjini, je znalo 1880. l. brati in pisati, 2.237 ali dvanajsti del le brati, 7052 ali skoro četrtnina, niti brati niti pisati. Velik je v tem oziru razloček med moštvom in ženstvom. Moških je znalo brati in pisati 70 %, žensk le 58·9 %; samo brati moških le 4·8 %, žensk pa 12 %; niti brati niti pisati moških 25 %, žensk pa 29 %.

Ljubljana ima 29 slepcev, 24 gluhonemcev, 56 norcev in 21 bebcev.

Znana stvar je že, da je vpisalo 18.845 ali dobre tri četrtnine ljudij občevalni jezik slovenski, 5.658 ali dobre dve devetini nemški, 172 italijanski, le 136 češki (češko-moravsko-šlesko domovinstvo jih ima 789), 7 poljski, le 5 srbo-hrvaški, 1 rumunski.

Zelo raznovrstna, toda splošno menj zanimiva je razdelitev po poklici in opravilu. Ljubljana združuje v svoji sredi vse poklice od višjih dostojanstvenikov do delomrznih postopačev. Mimo raznovrstne duhovščine imamo v Ljubljani zelo različne in mnogobrojne urade in učilnice, zdravniške zavode, časopistvo, dve gledališči (provizorni), zavode za javno varnost, dobrodelne in humanitarne zavode, denarne, trgovinske, obrtniške, transportne zavode, posestva, obilo kmetij; dalje veliko slug in dninarjev. Konečno naj bodo omenjeni še mnogobrojni, nepotrebni postopači. Največ je pa vendar obrtnikov, trgovcev, delavcev, uradnikov in posestnikov. Zelo malo ima Ljubljana zasebnikov, zelo veliko penzionistov iz raznih stanov.

Močneje utegne zanimati razdelitev po starosti: α) splošna; β) med moštvom in ženstvom:

Doba	Število		Doba	Število		Doba	Število		Doba	Število	
	absolutno	relativno		absolutno	relativno		absolutno	relativno		absolutno	relativno
1—10 let	4076	15·5	30—40 let	3855	14·7	60—70 let	1657	6·3	nad 90 let	7	0·025
10—20 let	4637	17·65	40—50 let	3036	11·55	70—80 let	694	2·64	skupaj	26284	100·00
20—30 let	5768*	21·92	50—60 let	2432	9·25	80—90 let	122	0·465			

*) zaradi aktivne vojaščine.

Ako tudi 1000 vojakov odštejemo, vendar je tretja starostna doba še najmočnejša, za njo prideta druga in prva, potem pa zaporedoma višje in sicer s precej enakim padanjem. Razmerno močne so tri najvišje dobe; najstarejši Ljubljančan je imel 94 let.

Precej drugačna postane razmera, ako jemljemo v poštev razdelitev med moštvom in ženstvom.

Doba	Število				Doba	Število			
	absolutno		relativno			absolutno		relativno	
	moštvo	ženstvo	moštvo	ženstvo		moštvo	ženstvo	moštvo	ženstvo
1—10 let	2036	2040	49·95%	50·05%	50—60 let	964	1468	39·6%	60·4%
10—20 let	2629	2008	56·7%	43·3%	60—70 let	624	1033	37·6%	62·4%
20—30 let	3404	2364	59·0%	41·0%	70—80 let	241	453	34·7%	65·3%
30—40 let	1682	2173	43·6%	56·4%	80—90 let	48	74	39·3%	60·7%
40—50 let	1219	1817	40·15%	59·85%	nad 90 let	4	3	57·14%	42·86%

Le v drugi in tretji dobi prevladuje tedaj moštvo, in sicer: v drugi zaradi dijakov srednješolcev, v tretji pa zaradi aktivnih vojakov. V prvi dobi sta si števili skoro do čela jednaki; večje je tudi število najvišje dobe, ki pa zaradi neznatnosti sploh ne hodi v poštev. Povsod drugod prevladuje ženstvo nad moštvom in sicer tako, da menjuje ženstvo med $\frac{3}{5}$ in $\frac{2}{3}$, moštvo pa med $\frac{2}{5}$ in $\frac{1}{3}$. Prvo, drugo, peto, sedmo, 11. — 26. (to pa iz že povedanih vzrokov), 83., 84., 93. in 94. leto imajo po več moških, kakor žensk; 10. in 91. jednako, vsa druga pa po več žensk, kakor moških.

Dve tretjini ljubljanskega prebivalstva, 17.678 ljudi (9.068 m. + 8.610 ž.) sta samskega stanu; 6849 ali dobra četrtina (3440 m. + 3409 ž.) zakonskega; 1720 (324 m. + 1396 ž.) vdovskega. 37 (19 m. + 18 ž.) prebivalcev živi ločenih. Število samcev prevladuje nad številom samic zaradi aktivne, le začasno tu bivajoče, prav za prav tuje

vojaščine, ki se večinoma še ne sme ženiti. Števili zakonskih in ločenih sta si, kakor naravno, gledé spolov zelo jednaki. Šele pri vdovskem stanu se pokaže ves razloček, razloček ki je vsakako pomenljiv. Število umrlih zakonskih moških je več kakor štirikrat večje od števila umrlih zakonskih žensk.

Zanimivo je, kako se delé različni stanovi po dobah in spolih. O tem nas poučita naslednji tabeli, ki govorita *α*) o številu sploh, *β*) o razdelitvi po spolu:

Doba	Število po stanu							
	absolutno				relativno			
	samci	za-konski	vdovski	ločeni	samski	za-konski	vdovski	ločeni
1—10 let	4076	—	—	—	100·00%	—	—	—
10—20 let	4628	9	—	—	99·81%	0·19%	—	—
20—30 let	4897	843	27	1	84·90%	14·61%	0·47%	0·02%
30—40 let	1661	2049	136	9	43·09%	53·15%	3·53%	0·23%
40—50 let	989	1756	282	9	23·35%	67·06%	9·29%	0·30%
50—60 let	709	1299	410	14	29·15%	53·41%	16·86%	0·58%
60—70 let	471	686	499	1	28·42%	41·51%	30·01%	0·06%
70—80 let	214	186	292	2	30·83%	26·81%	42·07%	0·29%
80—90 let	31	21	69	1	25·41%	17·22%	56·55%	0·82%
nađ 90 let	2	—	5	—	28·51%	—	71·49%	—
Sploh	17678	6849	1720	37	67·26%	26·06%	6·54%	0·14%

Tej tabeli tedaj povzamemo, da prevladuje samski stan izključljivo ali pa vsaj prav močno v dobi od 1—30 let, zakonski precej v dobi od 30—70 let, vdovski precej v dobi od 70—80 let, močno pa v dobi več kot 80 let; ločeni niso nikjer' v pomenljivem številu zastopani.

Sedaj še nekoliko v relativni razdelitvi stanov po spolu:

Doba	Stan (izražen v %)							
	samski		zakonski		vdovski		ločeni	
	moški	ženske	moški	ženske	moški	ženske	moški	ženske
1—10 let	49'95	50'05	—	—	—	—	—	—
10—20 let	56'82	43'18	—	100'00	—	—	—	—
20—30 let	62'76	37'24	38'56	61'44	18'52	81'48	100'00	—
30—40 let	40'10	59'90	47'89	52'11	22'80	77'20	44'45	55'55
40—50 let	29'42	70'58	49'78	50'22	17'02	82'98	66'67	33'33
50—60 let	28'00	72'00	52'67	47'33	18'30	81'70	50'00	50'00
60—70 let	24'00	76'00	62'40	37'60	16'63	83'37	—	100'00
70—80 let	23'37	76'63	71'50	28'50	19'51	80'49	50'00	50'00
80—90 let	35'48	64'52	71'43	28'57	31'89	68'11	—	100'00
nad 90 let	50'00	50'00	—	—	60'00	40'00	—	—
Sploh	51'29	48'71	50'23	49'77	18'84	81'16	51'35	48'65

Numerično razmerje med obema spoloma je tedaj, kakor iz povedanega razvidno, pri samskem, zakonskem in ločenem stanu splošno precej jednako, pri vdovskem močno različno. Posebej pa velja o samskem stanu to-le: Le v prvi in v najvišji dobi sta si oba spola gledé števila precej jednaka, v drugi in tretji prevladujejo precej moški, povsod drugod pa, tu pa tam celo močno, ženske. Gledé zakonskega stanu pri prvih dveh dobah sploh ni govoriti; v naslednjih štirih dobah sta si številki precej jednaki, v najvišjih prevladujejo močno moški. Pri vdovskem stanu prevladujejo skoz in skoz prav močno vdove nad vdovci. Najvišja doba, kjer je le slučajno nasprotna razmera, zaradi pičlega števila ne hodi v poštev, iz jednakega vzroka ne oddelek ločenega stanu. Ljubljana ima tedaj malo starih samcev in obilo starih samic; precej starih mož in malo starih žena; malo vdovcev in veliko vdov.

(Dalje prihodnjič.)

so jim ovire nekje, od koder jih ni pričakoval niti Schellenburg niti ljubljansko plemstvo. Uršulinke bi si bile smele zidati samostan le tedaj, ko bi zadobile dovoljenja za javni pouk, a tega dovoljenja jim niso dali, dokler se ni cesarica Eleonora Magdalena sama prav živo zanje potegnila. Naposled je prišlo vendar le tako željno pričakovano dovoljenje z Dunaja.

Za šolo potrebne prostore so najeli v hiši znanega ljubljanskega meščana in bogataša Gabrijela Ederja, toda po odpravljeni prvi zapreki zavalila se jim je druga pod noge. V Ljubljani bivajoče štiri nune niso imele za pouk mladine ali ne veselja ali pa ne sposobnosti, skratka, poslati so morali v Gorico po tri druge nune: M. Cecilijo grofinjo Herberstein, S. Uršulo grofinjo Coronini in neko Frančiško Winin. Med tem je preteklo jedno celo leto in pouk ženske mladine se je pričel šele 2. julija 1703.

Zdaj šele je bilo bivanje nunam v Ljubljani zagotovljeno in šele od tega dne so jele teči obresti iz ónega Schellenburgovega kapitala 20.000 gold. S temi obrestmi se je plačevala najemščina za šolo in so se vzdrževale nune učiteljice.

Kaj pak zidanje samostana? Schellenburg je z obljubljenimi 20.000 gold. položil le temelj temu podjetju. Za zidanje samo ta svota ni mogla nikakor zadostovati, zlasti ker Schellenburg ni imel med plemstvom posnemovalcev, ki jih je morebiti pričakoval. Pomagal je zopet on sam obljubivši 24.000 gold. S tem denarjem je kupil vrt grofa Turjaškega za 12.000 gold. in vrt grofa Eggenberga za 7000 gold. Teh vrtov se je dotikalo deželno igrišče (Ballhaus) in zdelo se je to poslopje najbolj dostojno bivališče za nune. Po dolgotrajnem pogajanju z deželnimi stanovi so prevzele nune igrišče ter se zavezale, sezidati stanovom novo igrišče ne daleč od starega; s početka je bilo staro igrišče samostan, pozneje pa so ga nune odmenile za vnanjo šolo, kar je še dandanes.

(Konec prihodnjic.)

Ljubljana v ljudopisnem oziru.

Sestavil Evgen Lah.

(Dalje.)

Za vsakdanje življenje jako poučne, praktično važne, ker v vse raznovrstne kroge posezajoče, so črtice o zakonih, porodih in umrljivosti v našem mestu: Z ozirom na razmerje zadnjih dvanajstih let pride v Ljubljani na vsako leto povprek po 186

do 187 zakonov, ali na vsacih 131 ljudij po jeden zakon. Posebej je bilo pa zakonov:

Leto	Število	Relativni + ali —	Leto	Število	Relativni + ali —	Leto	Število	Relativni + ali —	Leto	Število	Relativni + ali —
1875	231	—	1878	157	—13·74	1881	162	—11·95	1884	189	+ 7·39
1876	179	—22·51	1879	181	+ 15·29	1882	185	+ 14·20	1885	194	+ 2·65
1877	182	+ 1·68	1880	184	+ 1·65	1883	176	— 4·86	1886	218	+ 12·37

Sploh se tedaj lahko trdi, da se število zakonov v zadnjem desetletji množi; narastlo je za 39 ali za 21·8%, to je za 2·18% povprek na leto. Pomenljivi so le primankljaji iz 1875. na 1876., oziroma iz 1877. na 1878. in iz 1880. na 1881. leto; temu nasprotno pa tudi večji prirastki iz 1878. na 1879., oziroma iz 1881. na 1882. in iz 1885. na 1886. leto.

Zanimljiva je razdelitev ženinov in nevest po starosti. V tem oziru nas poučujeta iz zadnjih let sledeči tabeli:

a) Ženini:

Doba	1886		1885		1884	
	Število		Število		Število	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
do 24 let	16	7·38	18	9·28	16	8·47
24—30 »	102	47·00	77	39·69	71	37·56
30—40 »	55	25·35	65	33·51	62	32·80
40—50 »	25	11·52	17	8·76	24	12·70
50—60 »	12	5·07	8	4·13	12	6·35
nad 60 »	7	3·68	9	4·63	4	2·12

β) Neveste:

Doba	1886		1885		1884	
	Število		Število		Število	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
do 20 let	24	11'06	14	7'22	14	7'40
20—24 »	56	25'80	53	27'32	29	15'34
24—30 »	80	36'87	71	36'60	70	37'20
30—40 »	41	18'91	38	19'58	60	31'60
40—50 »	14	6'44	14	7'22	14	7'40
nad 50 »	2	0'92	4	2'06	2	1'06

γ) Sploh:

Doba	Relativno število povprek	
	Ženini	Neveste
do 24 let	8'33	31'67
24—30 »	41'67	36'83
30—40 »	30'33	23'17
40—50 »	11'00	7'00
nad 50 »	8'67	1'33

Z ozirom na konfesijo so bili zakoni v popolnem razmerji s prebivalstvom po konfesiji, katero je v ogromni večini rimskokatoliško. L. 1886. so bili vsi zakoni rimskokatoliški, leta 1885. vsi razven dveh protestantovskih, leta 1884. vsi razven jednega protestantovskega.

Gledé stanu so ženini v veliki večini samci, le deloma tudi vdovci. Leta 1886. se je poženilo v Ljubljani 176 samcev in le 42 vdovcev; leta 1885. samcev 158, vdovcev 36; 1884. leta 158 samcev in 31 vdovcev. Še večje je nasprotje pri nevestah: Leta 1886. se je pomožilo 205 samic in le 13 vdov; 1885. l. 180 samic in 14 vdov; 1884. l. 169 samic in 20 vdov.

Zanimati utegne tudi razdelitev ljubljanskih ženinov in nevest po rojstnih krajih in po domovinstvu ali pristojnosti. Leta 1886. je bilo od ljubljanskih ženinov rojenih Ljubljančanov 61, Kranjcev sicer 117, avstro-ogerskih državljanov sicer 33, inozemcev 7. Zelo podobno je

bilo tudi razmerje leto poprej s 53 Ljubljančani, 106 Kranjci sicer, 32 avstro-ogrskimi državljani sicer in s 3 inozemci. Leto 1884. je štelo 48 Ljubljančanov, 112 Kranjcev sicer, 27 avstro-ogrskih državljanov sicer in le 2 inozemca. — Nekoliko drugače je z nevestami: Leto 1886. je štelo 68 Ljubljančank, 130 Kranjic sicer, 20 sicer iz Avstro-Ogrske, inozemke nobene. Leto 1885. je imelo le 58 Ljubljančank, 120 Kranjic sicer in 16 nevest iz Avstro-Ogrske sicer spet brez inozemke. V l. 1884. je bilo 57 nevest Ljubljančank, 111 Kranjic sicer, 19 iz Avstro-Ogrske sicer in 2 inozemki. — V obče se tedaj lahko reče, da je le tretjina ženinov in nevest rojenih Ljubljančanov, oziroma Ljubljančank, dobra polovica iz Kranjske sicer, šestina pa od drugod. Razložek je pri zadnjem številu le ta, da se ženini od drugod delijo še v Avstro-Ogre sicer in v inozemce, da je pa pri številu nevest od drugod število inozemk celo neznatno.

Pristojnost se precej močno ujema z razdelitvijo po rojstnih krajih, ne kaže je tedaj še jedenkrat podrobno razpravljati.

Oglejmo si zakone po mesecih. Kakor popolnoma naravno, šteje najmenj zakonov zaradi adventnega časa december. Jednaka je sploh tudi s postnim časom; ker je pa le-ta premakljiv in ker pada časih z enakima polovicama v marcij in april, časih z enakima v februarij in marcij, največkrat pa z večjo polovico v marcij, zatorej so v tem oziru razmere raznih let zelo različne. To velja ravno o ónih treh letih, o katerih v obče tu govorimo, od katerih je imelo jedno izredno pozno, jedno srednjo, jedno pa zelo zgodnjo Veliko noč. Največ porok štejeta vselej predpustni februarij in predadventni november; za njima prihajajo januarij, maj in oktober; zadnji je, kakor že rečeno december, predzadnja marcij in april. Sicer je pa razmerje sledeče:

Leto		Število zakonov po mesecih																								
		Absolutno												Relativno												
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
1884	1885	1886	14	34	27	—	22	22	13	17	12	29	28	—	6·4	15·6	12·4	—	10·1	10·1	6·0	7·8	5·5	13·2	12·9	—
16	44	1	8	17	8	13	12	13	26	35	1	8·2	22·9	0·5	4·1	8·7	4·1	6·7	6·2	6·7	13·4	18·0	0·5	—	—	
21	39	—	2	29	9	19	13	16	16	25	—	11·1	20·7	—	1·1	15·4	4·8	10·0	6·6	8·5	8·5	13·3	—	—	—	
17	39	9	3	23	13	15	14	14	24	29	—	8·5	19·5	4·5	1·5	11·5	6·5	7·5	7·0	7·0	12·0	14·5	—	—	—	

Omenjeno bodi še, da je preminulo 1886. l. 274 zakonov, vsi vsled smrti moža ali žene, ali obeh; noben vsled ločitve; 1885. leta 204, 1884. leta 225; povprek vsako leto po 234.

Knjižica govori dalje o porodih v vsakovrstnem oziru, pred vsem po številu sploh, katero se suče med 690 in 890. Podrobno razmerje iz zadnjih dvanajstih let je pa sledeče:

Leto	Število	Pomnožek ali pomanjšek	Leto	Število	Pomnožek ali pomanjšek	Leto	Število	Pomnožek ali pomanjšek	Leto	Število	Pomnožek ali pomanjšek
1875	792	—	1878	763	—5·45%	1881	788	+7·80%	1884	802	—1·72%
1876	768	—3·03%	1879	690	—9·57%	1882	809	+2·67%	1885	890	+10·97%
1877	807	+5·08%	1880	731	+5·94%	1883	816	+0·86%	1886	842	—5·40%

Vsako leto povprek je tedaj v Ljubljani rojenih 791 otrok, to je na vsacih 33 ljudi po jeden.

Kako se delé ti porodi gledé zakonstva, življenja in spola?

Leto	Število porodov					
	absolutno			relativno		
	zakonski	nezak.	sploh	zakonski	nezak.	sploh
1886	563	279	842	66·86	33·14	100·00
1885	603	287	890	67·76	32·24	100·00
1884	542	260	802	67·58	32·42	100·00

Na podlagi tega izkaza tedaj lahko rečemo, da sta dve tretjini novorojencev zakonski, jedna pa nezakonska.

Leto	Število porodov					
	absolutno			relativno		
	živi	mrtvi	sploh	živi	mrtvi	sploh
1886	821	21	842	97·51	2·49	100·00
1885	855	35	890	96·07	3·93	100·00
1884	774	28	802	96·51	3·49	100·00

Število mrtvorojencev je tedaj prav neznatno.

Leto	Število porodov					
	absolutno			relativno		
	moških	ženskih	sploh	moških	ženskih	sploh
1886	454	388	842	53·92	46·08	100·00
1885	437	453	890	49·10	50·90	100·00
1884	421	381	802	52·49	47·51	100·00

Število porodov gledé spola ni tedaj v nobenem razmerji s številom prebivalstva sploh gledé spola; tu nadkriljuje moštvo, tam precej močno ženstvo.

Kako se delé porodi v vseh teh raznovrstnih ozirih po posameznih mesecih?

Leto		Število porodov v meseci											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1886	absolutno	104	67	85	86	62	61	48	77	56	67	66	63
1885		82	78	88	67	71	70	80	79	66	62	70	77
1884		72	61	63	78	73	59	78	61	73	65	63	56
1886	relativno	12·35	7·96	10·09	10·21	7·38	7·26	5·76	9·02	6·68	7·96	7·84	7·49
1885		9·21	8·76	9·89	7·51	7·97	7·85	8·99	8·87	7·40	7·05	7·85	8·65
1884		8·98	7·65	7·89	9·70	9·10	7·17	9·70	7·65	9·10	8·13	7·89	7·04

Z ozirom na razmere zadnjih let smemo tedaj izreči, da je v Ljubljani porojenih vsako leto nad 800, vsak mesec po 70 otrok; vsak dan sta še po več kot dva krsta. V prvi polovici leta je bilo v občé več porodov, kakor v drugi: v prvi po 440, v drugi le po 400; v prvi po 74, v drugi le po 66 na mesec. Največ porodov imajo januarij, marcij in april; najmenj junij, september, oktober in december.

Manjše važnosti je razdelitev po mesecih pri razvrstitvi med živo- in mrtvorojenci, manjše zategadelj, ker je število mrtvorojencev, kakor že omenjeno, v primeri s številom živorojencev, že samo ob sebi neznatno, na mesece porazdeljeno še neznatnejše.

Drugačno je že razmerje med zakonskimi in nezakonskimi porodi. Naslednja tabela nas poučuje, kako je v tej stvari s posameznimi meseci zadnjih let.

Leto		Število porodov v meseci													
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		
a) absolutno	1886	zak.	61	40	60	57	40	40	29	63	40	48	42	43	
		nezak.	43	27	25	29	22	21	19	14	16	19	24	20	
	1885	zak.	53	59	59	43	42	55	57	56	46	39	45	49	
		nezak.	29	19	29	24	29	15	23	23	20	23	25	28	
	1884	zak.	42	41	42	54	48	41	57	47	48	42	36	44	
		nezak.	30	20	21	24	25	18	21	14	25	23	27	12	
	sploh	zak.	52	47	54	51	44	45	48	55	45	45	41	45	
		nezak.	34	22	25	26	25	18	21	17	20	20	25	20	
	b) relativno	1886	zak.	58:66	59:70	70:58	66:28	64:52	65:57	60:42	81:81	71:43	71:64	63:63	68:25
			nezak.	41:34	40:30	29:42	33:72	35:48	34:43	39:58	18:19	28:57	28:36	30:37	31:75
		1885	zak.	64:63	75:64	67:04	64:18	59:15	78:57	71:25	70:89	69:70	62:90	64:29	63:63
			nezak.	35:37	24:36	32:96	35:82	40:85	21:43	28:75	29:11	30:30	37:10	35:71	36:37
1884		zak.	58:33	67:21	66:67	69:23	65:75	69:49	73:08	77:05	65:75	64:62	57:14	78:57	
		nezak.	41:67	32:79	33:33	30:77	34:25	30:51	26:92	22:95	34:25	35:38	42:86	21:43	
sploh		zak.	60:47	68:12	68:35	66:23	63:77	71:43	69:57	76:39	69:23	69:23	62:12	69:23	
		nezak.	39:53	31:88	31:65	33:77	36:23	28:57	30:43	23:61	30:77	30:77	37:88	30:77	

Ako primerjamo na podlagi te tabele mesečne povprečke z letnim povprečkom (67:40 : 32:60), tedaj najdemo, da ni razven januarija in avgusta nikjer znatnega razločka in sicer pri prvem v neugodnem, pri drugem v ugodnem zmislu.

(Dalje prihodujič.)

Ljubljana v ljudopisnem oziru.

Sestavil Evgen Lah.

(Dalje in konec.)

akšna je razvrstitev porodov po mesecih v zvezi s spolom? O tem jako poučnem predmetu pozvedamo iz naslednje tabele, ki nam to pojasnuje v absolutnem in relativnem oziru.

Leto	Spol	Število porodov v meseci												Sploh	
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		
		relativno						absolutno							
1886	moški	54	37	48	48	30	39	28	36	32	38	32	32	32	454
	ženski	50	30	37	38	32	22	20	41	24	29	34	31	31	388
1885	moški	40	37	46	35	34	32	36	40	31	31	38	37	437	
	ženski	42	41	42	32	37	38	44	39	35	31	32	40	453	
1884	moški	45	30	32	47	38	25	48	29	31	32	30	34	421	
	ženski	27	31	31	31	35	34	30	32	42	33	33	22	381	
1886	moški	46	35	42	43	34	32	37	35	31	34	33	34	437	
	ženski	40	34	37	34	35	31	31	37	34	31	33	31	407	
1885	moški	48.78	47.43	52.27	52.24	47.89	45.71	45.—	50.63	46.97	50.—	54.29	48.08	49.10	
	ženski	51.22	52.57	47.73	47.76	52.11	54.29	55.—	49.37	53.03	50.—	45.71	51.92	50.90	
1884	moški	62.50	49.18	50.79	60.26	52.05	42.37	61.54	47.54	42.46	49.23	47.62	60.71	52.49	
	ženski	37.50	50.82	49.21	39.74	47.95	57.63	38.46	52.46	57.54	50.77	52.38	39.29	47.51	
1886	moški	51.92	55.22	56.47	55.81	48.39	63.93	58.33	46.75	57.14	56.72	48.49	50.79	53.92	
	ženski	48.08	44.78	43.53	44.19	51.61	36.07	41.67	53.25	42.86	43.28	51.51	49.21	46.08	
1884	moški	53.49	50.72	53.16	55.84	49.28	50.79	54.41	48.61	47.68	52.32	50.00	52.32	51.78	
	ženski	46.51	49.28	46.84	44.16	50.72	49.21	45.59	51.39	52.32	47.68	50.00	47.68	48.22	

Ako si to tabelo natančneje ogledamo, zapazimo sledeče: Porođi gledé spola niso v nikakem razmerji s prebivalstvom sploh gledé spola. V obče in večinoma tudi posebej je bilo v Ljubljani v zadnjih letih poroženih več dečkov kakor deklic, in vendar hodi v Ljubljani, kakor že preje omenjeno, na 10 moških 12 ženskih prebivalcev. Vsled precej ekstremnih razmer 1886. in 1884. l. na jedni in 1885. l. na drugi strani, pokaže se za občno razmerje precej jednaka razdelitev med obema spoloma. Vendar prevladuje tudi v obče moštvo nad ženstvom. Ako primerjamo letni polovici med sabo, bomo našli, da sta si števili v posameznih mesecih prve letne polovice (posebno januarij, marcij in april) veliko različnejši, kakor v raznih mesecih druge polovice (izvzemši julij).

Dvojčki so bili porođeni: l. 1886. šestkrat, l. 1885. devetkrat, l. 1884. najstokrat; bili so pa najstokrat različnih spolov, sedemkrat moškega, osemkrat ženskega spola. Trojčki so bili porođeni le enkrat 1885. l. in sicer vsi trije moškega spola.

Nezakonskih otrok je bilo 1886 l. legitimovanih 23, in sicer 16 dečkov in 7 deklic; 4 v prvem, 5 v drugem, 2 v tretjem, 1 v četrtem, 1 v petem, 10 v več kot petem letu svoje starosti.

Jako poučni, in sicer posebno z ozirom na dogodke najnovejšega časa, so podatki o umrljivosti*) ljubljanskega prebivalstva. Takoj tu bodi pred vsem povedano, da ljubljanske razinere v tej zadevi nekateri rišejo preugodno, drugi zopet prečno. Kakor se največkrat zgodi: nobeni nimajo prav, ampak le tisti, ki bi šli srednjo pot in ki bi ne pretiravali niti na jedno niti na drugo stran. Ako namreč pomislimo, da so v Ljubljani koncentrovani skoro vsi, deželi sploh namenjeni bolniški, hiralniški in podobni zavodi, dalje da se ravno zategadelj hodijo semkaj ljudje zdraviti, ki ne pripadajo rednemu ljubljanskemu prebivalstvu, da veliko taciñ tu umre, ki se jemljó pri splošnem številu umrlih v poštev, ki bi se morali pa kot tujci pravo za pravo odštevati, priti moramo do precej ugodnega rezultata. Taciñ ljudij je v Ljubljani redno vsako leto četrtnina. Ako jih odštejemo, kakor jih odštevajo tudi drugod, uvrstiti moramo Ljubljano med srednje-zdrava mesta, ne pa med posebno nezdrava, kakor se v javnosti to le prerado godi.

Ljubljansko umrljivost zadnjih let nam kaže naslednja tabela:

*) V tej stvarí sem se deloma oziral tudi že na podatke 1887 leta.

Leto	Število umrlih	Leto	Število umrlih	Leto	Število umrlih
1875	964	1880	956	1885	1086
1876	854	1881	968	1886	1276
1877	936	1882	1060	1887	1172
1878	997	1883	1124	Sploh	1041
1879	1067	1884	1078		

V Ljubljani pride tedaj vsako leto povprek na vsacih 26 prebivalcev po jeden mrlič, ako pa tuje umrle odvzamemo, na vsacih 36—37 prebivalcev.

Kako se delé ljubljanski umrli zadnjih let po spolu, stánu, pristojnosti ali domačinstvu,

po rojstvenem kraji in po kraji, kjer so umrli?

α) po spolu:

Leto	Število umrlih sploh	Število umrlih			
		moških		ženskih	
		absolutno	relativno	absolutno	relativno
1887	1172	634	538	54'09	45'91
1886	1276	624	652	48'90	51'10
1885	1086	550	536	50'64	49'36
1884	1078	589	489	54'64	45'36
Sploh	1153	599	554	51'95	48'05

Sploh se tedaj sme reči, da je v nasprotji z razmerjem prebivalstva po spolu v obče število umrlih moških večje, kakor pa umrlih ženskih, dalje, da je bilo lani in 1884. l. posebno veliko, 1886. l. pa še za spoznanje manjše, kakor število umrlih ženskih. Konečno bi bilo omeniti, da se ravno

omenjeno leto še najmočneje približuje normalu prebivalstva po spolu.

β) po stánu:

Leto	Število umrlih sploh	S t a n					
		absolutni			relativni		
		samski	zakonski	vdovski	samski	zakonski	vdovski
1887	1172	809	196	167	69'03	16'72	14'25
1886	1276	841	274	161	65'91	21'47	12'62
1885	1086	743	204	139	68'42	18'78	12'80
1884	1078	702	225	151	65'12	20'87	14'01
Sploh	1153	774	225	154	67'13	19'51	13'36

Sploh smemo tedaj v tem oziru trditi: Dve tretjini umrlih (seveda zaradi obilega števila umrlih otrok) pripadata samskemu, petina zakonskemu, sedmina vdovskemu stánu. Razločki med posameznimi leti so le neznatni.

Leto	Število umrlih sploh	Pristojnost			
		ljubljska	zunanja	ljubljska	zunanja
		absolutno		relativno	
1887	1172	304	868	25'94	76'06
1886	1276	313	963	24'53	75'47
1885	1086	259	827	23'85	76'15
1884	1078	242	836	22'45	77'55
Sploh	1153	279	874	24'20	75'80

γ) Po pristojnosti ali domačinstvu:

Četrtnina umrlih le ima ljubljansko domačinstvo; tri četrtine so zunanje. Razloček med posameznimi leti je tudi tu le neznaten.

Leto	Število umrlih sploh	Umrli			
		mestni	zunanji	mestni	zunanji
		absolutno		relativno	
1887	1172	479	693	40'87	59'13
1886	1276	535	741	41'93	58'07
1885	1086	448	638	41'25	58'75
1884	1078	410	668	38'03	61'97
Sploh	1153	468	685	40'59	59'41

δ) Rojstveni kraj:

Tej tabeli tedaj pozamemo, da sta v obče po dve petini umrlih rodom ljubljanski, tri pa so zunanje in da zopet razloček med posameznimi leti ni velik.

Leto	Število umrlih	Število umrlih			
		v zavodih	drugod	v zavodih	drugod
		absolutno		relativno	
1887	1172	529	643	45'14	54'86
1886	1276	570	706	44'67	55'33
1885	1086	512	574	47'14	52'86
1884	1078	503	575	46'66	53'34
Sploh	1153	528	625	45'79	54'21

ε) Ali v zavodih ali zunaj zavodov?

Nepričakovano visoko število ljudij umre tedaj po raznovrstnih humanitarnih zavodih, namreč skoro polovica vsega števila sploh. Razločki med posameznimi leti so tu še neznatnejši.

Kakšna je razdelitev umrlih po mesecih in po starosti?
z) po mesecih:

Razmerje	Število umrlih v meseci												Skupaj
	Leto												
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
absolutno	103	113	121	100	111	98	85	93	69	83	80	116	1172
1887	103	113	121	100	111	98	85	93	69	83	80	116	1172
1886	103	91	138	108	112	113	116	99	96	110	101	89	1276
1885	87	83	107	99	93	85	105	97	77	74	87	92	1086
1884	95	92	97	112	109	98	77	76	70	94	71	87	1078
Sploh	97	95	116	105	106	98	96	91	78	90	85	96	1153
relativno	8.79	9.64	10.24	8.53	9.47	8.36	7.25	7.93	5.89	7.08	6.83	9.99	100.00
1887	8.79	9.64	10.24	8.53	9.47	8.36	7.25	7.93	5.89	7.08	6.83	9.99	100.00
1886	8.07	7.13	10.80	8.46	8.78	8.86	9.09	7.76	7.53	8.63	7.92	6.97	100.00
1885	8.01	7.64	9.73	9.03	8.51	7.81	9.55	8.85	7.30	7.14	8.01	8.42	100.00
1884	8.81	8.53	8.99	10.42	10.08	9.08	7.15	7.06	6.50	8.72	6.59	8.07	100.00
Sploh	8.43	8.23	9.94	9.11	9.21	8.53	8.33	7.90	6.81	7.89	7.34	8.28	100.00

V obče se sme tedaj na podlagi te tabele izreči, da umre, bodisi že povprek ali pa tudi v posameznih letih, največ ljudi spomladi, najmanj jeseni; zelo jednako v zimskem in v poletnem času, največ marta, najmanj septembra meseca.

3) po starosti:

Starost	Absolutno število umrlih				Relativno število umrlih			
	1887	1886	1885	1884	1887	1886	1885	1884
do 1 leta	243	243	262	212	20'73	19'04	24'13	19'67
1 — 5 let	131	155	83	84	11'18	12'15	7'64	7'79
5 — 10 let	37	39	24	35	3'16	3'06	2'21	3'25
10 — 20 let	56	70	46	53	4'78	5'47	4'24	4'92
20 — 30 let	126	104	105	108	10'75	8'15	9'67	10'02
30 — 50 let	210	232	212	215	17'92	18'18	19'52	19'94
50 — 60 let	111	117	97	119	9'47	9'17	8'93	11'04
60 — 70 let	125	154	123	130	10'67	12'08	11'32	12'06
nad 70 let	133	162	134	122	11'34	12'70	12'34	11'31

Na podlagi zadnje tabele smemo tedaj izrekati: Mladostni maksimum umrljivosti pripada izključljivo najnižji mladostni dóbi, pri kateri so vštetí seveda tudi mrtvorojenci in katera sama vzame petino umrlih ljudij. Starostni maksimum pripada pa v obče in razven 1884. l. tudi posebej najvišji starostni dóbi več kot 70 let, v kateri umre osmina umrlih. Najmenj ljudij umre v dóbi od 5 - 10, oziroma od 10—20 let, zelo jednako v naslednjih desetletnih dobah do najvišje, namreč vselej blizu desetina ali devetina.

Konečno bi bilo še dobro nekoliko natančneje omeniti, za kakšnimi boleznimi in v kolikem številu za različnimi boleznimi posebej je umiralo v zadnjem času ljubljansko prebivalstvo. Za primerjavo si v ta namen nisem izvolil treh zaporednih let, marveč zaradi natančnejšega povprečka tri med sabo precej različna leta v enakih odmorih. Vse natančnejše nam pove naslednja tabela, v kateri so posebej ločeni mrtvorojenci, za slabostjo, za otrovnimi (nalezljivimi) boleznimi, za sušico, starostjo, za samomori, slučajno in silovito umrli, konečno skupno še za drugimi boleznimi umrli.

Leto	Število umrlih	Uzrok smrti													
		absolutno število							relativno število						
		mrtvorojenci	prirajena slabost	otročne bolezni	sušica	starost	samomor, slučajna, silovita	sicer	mrtvorojenci	prirajena slabost	otročne bolezni	sušica	starost	samomor, slučajna, silovita	sicer
1886	1276	25	30	93	299	115	11	703	1'96	2'35	7'29	23'43	9'01	0'86	55'10
1882	1060	40	29	120	307	97	11	456	3'78	2'74	11'32	28'97	9'15	1'04	43'00
1878	997	28	20	40	304	73	22	510	2'81	2'01	4'02	30'43	7'32	2'21	51'20
Spleh	1111	31	26	84	303	95	15	556	2'79	2'34	7'56	27'27	8'55	1'35	50'14

Gledé bolezní smemo tedaj v obče reči: Največ ljudij vzame sušica; vendar so se glede te bolezní razmere v zadnjem času vidno zboljšale. Število mrtvorojencev, samo ob sebi ne ravno visoko, bilo je primerno visoko l. 1882. Precej visoko je število za otrovnimi ali nalezljivimi boleznimi umrlih, posebno zopet l. 1882., v katerem jih je samo za osepniciami umrlo 72. Za prirojeno slabostjo jih umre kaj malo, precej veliko pa za starostjo ali splošno oslabeledostjo. Nenaravne smrti jih umre v Ljubljani zelo malo; le 1878. l. jih je bilo nekoliko več. Pod zadnjo rubriko so posebno v pošte vzeti razni katari, vnetice, mrtvoudi, rak, bolezni na jetrih, obistih, možganih, i. dr.

Samôtni dol.

Od júga prihája zefirček,
Poljublja še spečo zemljó,
Čez noč na poljúbih njegóvih
Cvetóvi dehteči vzrastó . . .

Kaj právim ti, véterček nežni,
Glej, ondu samóten je dol,
A v dôlu še mráz je — stoletni,
Stoletna je žalost in bol.

Pohíti še tja mi, pohíti,
Poljúbi livádo in gaj,
Oživí pozábljeni dol mi,
Oživí pomládni mu raj!

Rádinski.

